

Lægers Taushetsplikt¹⁾

Av overlege, dr. med. KETIL MOTZFELDT.

En av forutsetningene for lægens arbeid er jo, som vi alle vet, at han har pasientens tillit. Uten denne kommer han ikke langt. Denne tillit hviler blant annet på at pasienten vet og stoler på at intet av det han meddeler sin læge kommer til uvedkommende menneskers kunnskap.

Denne taushetsplikt er en urgammel og grunnleggende etisk regel som er like gammel som lægekunsten selv. Se om den historiske utvikling *Hagedorns* nedenfor anførte foredrag.

For Norges vedkommende har der i over 20 år hersket taushet om taushetsplikten. Den har ikke vært omtalt i den medisinske presse siden *Ragnar Vogt* holdt et foredrag om dette emne ved Lægeforeningens årsmøte 1926. Han fremholdt da, at denne plikt ikke er „hellig og ukrenkelig“. Men i høy grad relativ og betinget. Tausheten er pasientens eie og ikke noen rettighet som tilkommer lægen. Angående det sentrale punkt om lægens forhold til politiet, hevder han at lægen ikke har *rett* til å bryte sin taushet for å hjelpe politiet på spor etter en alt fullbyrdet forbrytelse. Men samtidig har han *plikt* til å varsle politiet, hvis han derved kan forebygge en forbrytelse. En meget viktig konsekvens av denne oppfatning er at lægen ikke har rett til å anmelde en krimiell abort. Hvis der foreligger mistanke om at aborten er fremkalt av en profesjonell forbryter og at man altså kan frykte for gjentakelser, inntar *Vogt* det standpunkt at lægen skriftlig bør varsle abortøren om at han vi bli anmeldt neste gang. Denne frem-

¹⁾ Delvis omarbeidet etter et foredrag på Aker sykehus 15. april og i Praktiserende lægers forening 24. april 1947.

gangsmåte kan neppe sies å være praktisk, og meg bekjent har den aldri vært praktisert.

Harbitz uttaler seg også meget forsiktig på dette punkt. Han anser ikke lægen berettiget til å anmelde en kriminell abort. Derimot bør dødsfall som skyldes en profesjonell abortør anmeldes for å forebygge gjentagelser. Spørsmålet er for øvrig tvilsomt, og lægen bør handle etter beste skjønn.

Omtrent det samme standpunkt inntar *Einar Sjøvall*. Hverken læger eller andre medborgere har noen plikt til å varsle politiet hvis de har mistanke om en forbrytelse. Men ved dødsfall bør det gjøres.

Hvor ofte forekommer så den stadig like aktuelle forbrytelse, den kriminelle abort eller den „ulovlige operasjon“?

Dette spørsmål kan ikke besvares med noe nøyaktiv tall, men må bedømmes rent skjønnsmessig.

Ved Aker sykehus er der ifølge årsberetningene i løpet av de siste 20 år behandlet 3498 tilfelle av *abort*. Hertil kommer selvfølgelig alle de tilfelle som ikke blir innlagt i sykehus.

Og fra Ullevål har *H. F. Harbitz* fremlagt et ti-års materiale (1920—29). Det omfatter 3791 tilfelle hvoraf de 51 pst. var febrile.

Fra Danmark har nylig *Kærn* offentliggjort et ti-års materiale på 3007 aborter fra et enkelt av Københavns hospitaler. Han finner også en sterk stigning i løpet av de seneste år — og han mener etter et klinisk skjønn at 80—90 pst. av disse er *provosert*. Hvor aborten er ledsaget av feber er det etter hans oppfatning overveiende sannsynlig at den er kunstig fremkalt.

Noen beregning av det samlede antall kriminelle aborter foreligger meg bekjent ikke for Norges vedkommende.

Men fra Sverige har *Schlyter* angitt tallet til mellom 10 og 20 000 pr. år.

Det tilsvarende tall fra Danmark er av *Magnussen* anslagsvis satt til omkring 10 000. Han regner også med at fosterdrapet bare blir straffet i 2 promille av de utførte operasjoner.

Det er ingen grunn til å anta at den kriminelle abort er sjeldnere i Norge enn i våre naboland.

Begge de nevnte jurister mener at dette forhold medfører en svekkelse av rettsordenens autoritet, idet respekten for loven er borte.

Disse store og uhyggelige tall fremlegges her *bare* for at de skal sees i relasjon til lægenes taushetsplikt.

På dette punkt er taushetsplikten dypt forankret i lægenes be-

bevissthet, og den beskytter ikke bare kvinnen, men også operatøren. Vi må derfor konstatere det paradoksale forhold, at den „ulovlige operasjon„ *florerer under beskyttelse av loven.*

Med de nå gjeldende lover er det derfor ingen utsikt til ad denne vei å begrense denne „sosiale pest“ for å bruke *Birkenheads* uttrykk.

Men på *andre* punkter er taushetsplikten i løpet av de senere år blitt atskillig uthulet.

Hvilke bestemmelser finnes der så i norsk lov om disse forhold?

Først må nevnes lov om lægers rettigheter og plikter av 29. april 1927.

§ 2. „Videre må han skriftlig avgi løfte om å ville utøve lægevirk-somheten overensstemmende med hva ære og samvittighet krever.“

§ 14. „Enhver læge er pliktig til med de innskrenkninger som er fastsatt i lov, å iaktta taushet om det som blir betrodd ham under utøvelsen av hans kall eller som kan derunder får rede på om folks legems- eller sykdomsforhold.

Samme taushetsplikt har lægens medhjelpere.“

Disse to paragrafer kan jo lett komme i konflikt med hverandre. Det er slett ikke sikkert at lægens oppfatning av hva hans ære og samvittighet krever, stemmer overens med en dommers fortolkning av loven.

Ett er i hvert fall sikkert: Hvis han har rettens kjennelse for at han skal tale, da kan han ikke straffes.

Er han i tvil — og det vil man ofte nok være — bør man derfor alltid forlange rettens kjennelse.

Hvis lægen ikke er enig i avgjørelsen, har han adgang til å appellere til Høyesterett.

Hvis Høyesteretts kjennelse også går ham imot og han av prinsipielle grunner fremdeles nekter å uttale seg, da kommer Tvistemålslovens § 205 til anvendelse.

§ 205. „Vegring ved å avgi vitneprov kan medføre mulkt og i straffesaker fengsel inntil vitneprov er avgitt — dog ikke utover 3 måneder.“

Hittil er meg bekjent ingen læge dømt etter denne paragraf.

Hva er så straffen for å *bryte* taushetsplikten?

Om dette sier straffelovens

§ 144. „Prester, sakførere, forsvarere i straffesaker, læger, apotekere og jordmødre, så vel som deres betjenter eller hjelpere, der

rettsstridig åpenbarer hemmeligheter som er dem eller deres foresatte betrodd i stillings medfør, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder."

Skeie sier om denne paragraf at det er almeninteresse som har diktert dette straffebud. Skal lægen løse sin oppgave, er det i mange tilfelle et vilkår at den som trenger hans hjelp kan stole trygt på hans diskresjon.

Heller ikke etter denne paragraf har jeg kunnet finne at noen læge har vært tiltalt eller dømt.

Hva ligger der så i de to reservasjoner „de innskrenkninger som er fastsatt i lov" og „rettsstridig åpenbare"? Ifølge *Skeie* sikter de begge på straffelovens § 139: Den lyder:

„... straffes den som unnlater gjennom betimelig anmeldelse for vedkommende myndighet eller på annen måte å søke avverget et etter militær lov straffbart mytteri, krigsforræderi, spioneri eller forbund om rømning eller en forbrytelse av noen i denne lovs paragrafer ... omhandlet slags eller sammes følger, skjønt han til en tid da forbrytelsen eller dens følger ennå kunne forebygges, har erholdt pålitelig kunnskap om at den er igjære eller er forøvet."

Denne noe tunge paragraf som altså handler om *avvergelsesplikten* regner opp ikke mindre enn 26 paragrafer som handler om forbrytelser som enhver borger er pliktig til å forsøke på å forebygge. Men blant disse er *ikke* medtatt straffelovens § 245, som setter straff for fosterfordrivelse. Dette er jo meget viktig. Det viser seg altså at lægen heller ikke har rett til å bryte sin taushet for å forebygge gjen-tagelser av fosterfordrivelse. Plikten er bare til stede, hvor lægen kan avverge „grov legemsbeskadigelse" (§ 231).

Men hvordan stiller så spørsmålet seg hvor det gjelder *dødsfall*?

Da ligger det nær å se litt nærmere på lov om rettergangsmåten i straffesaker av 1. juli 1887, § 263. Denne paragraf sier følgende:

„Når den der har å anmelde et dødsfall er vitende om at der er grunn til å anta at vedkommende er død en ikke naturlig død og der er mulighet for å anta, at døden er forvoldt ved en straffbar handling, er han pliktig til uoppholdelig å gjøre anmeldelse herom til påtalemyndigheten."

For en naiv betraktning skulle det ligge nær å tro at denne klare og positivt avfattede paragraf uten noen reservasjoner skulle innebære en viss realitet. Det gjør den imidlertid ikke.

„Den der har å anmelde et dødsfall“ er ifølge lov av 8. april nr. 2, 1905, § 30, „avdødes nærmeste slektninger eller andre vedkommende“.

Lægen har altså intet direkte med denne paragraf å bestille.

Salomonsen sier i sitt kommentar at den omhandlede plikt kan ikke antas å strekke seg videre enn vitneplikten. Hvis vedkommende etter reglene i §§ 176—178 er fritatt for eller forbudt å vitne, påhviler det ham heller ingen anmeldelsesplikt.

De som etter § 176 er fritatt for vitneplikt er nettopp: foreldre, søsken, ektefelle, forlovede etc. Tilbake blir altså bare „andre vedkommende“!

Salomonsen sier videre at hvad der skal gjelde når den som har krav på hemmeligholdelsen er avgått ved døden, er kanskje noe tvilsomt. Regelen må formentlig bli at hvis vedkommende ikke har avgitt noe samtykke før sin død, er vitneførselen utelukket.

Hva de offentlige tjenestemenn angår, må det være overlatt til deres egen bedømmelse og konduite om de bør anmelde forbrytelser som de i stillings medfør får kunnskap om.

Den tilsynelatende så sterke § 263 er altså nærmest illusorisk. Heller ikke ved dødsfall har lægen rett til å anmelde, hvis han ikke mener at han derved kan avverge en grov legemsbeskadigelse.

Hvordan skal så lægen forholde seg når han skal avgi en *dødsattest*, hvor han har mistanke om at døden skyldes en forbrytelse?

Helsedirektoratet synes her å innta det standpunkt, at taushetsplikter opphører, når pasienten er død. Departementet sier nemlig i sin *veiledning* for lægen, når han utsteder erklæring om dødsfall bl. a. følgende: „Enhver døds melding er et dokument, som har retslig betydning og alle opplysninger må derfor gis med størst mulig nøyaktighet“, og „gjelder det unaturlig død, skal man alltid oppføre skadens art og årsak, om der foreligger ulykkelig hendelse, mord eller selvmord“. Denne oppfatning begrunder departementet med en bestemmelse i lov av 19. juni 1936. Den lyder: „Enhver læge har plikt til i de tilfelle og på den måte som bestemmes av Kongen eller den han bemyndiger å gi erklæring og sende melding om de fødsler og dødsfall som han under utøvelsen av sit kall har hatt å gjøre med.“

Enhver læge som har sendt melding om dødsfall eller som har behandlet en død under dennes sykdom, er pliktig til på forlangende å gi den offentlige læge de ytterligere opplysninger om dødsårsaken, som denne krever av hensyn til dødsårsaks-statistikken“.

Denne lovtekst gir etter min mening departementet bare myndighet til å bestemme „den måte“, hvorpå erklæringen skal gis. Men den gir neppe departementet noen fullmakt til å oppheve eller innskrenke tidligere love.

Dette fremgår også med all tydelighet av lovens annet ledd. Hvis første ledd innebærer at taushetsplikten er opphevet, da er jo annet ledd uten betydning. Dette annet ledd krenker jo ikke taushetsplikten. Det handler bare om opplysninger til den offentlige læge, som også har taushetsplikt. Desuten gjelder disse opplysninger bare statistikken.

Skal en lov oppheves eller forandres, må dette ske i lovs form.

Dette spørsmål er av ganske stor betydning. Departementets påbud (eller veiledning) kan lett forlede lægen til å bryte sin taushetsplikt.

En slik døds meldning skal nemlig i forseglet konvolut leveres „i byene til skifteretten og på landet til lensmannen“ — altså til den stedlige *politimyndighet*.

Hvis en læge har mistanke om, at et dødsfall skyldes en forbrydersk handling fra avdødes side, har han hverken rett eller plikt til å underrette politiet om dette. Noen almindelig borgerplikt til å anmelde en forbrydelse finns jo ikke i Norge — ikke ut over straffelovens § 139.

Disse departementets bestemmelser savner derfor formentlig hjemmel i loven.

Hvor *kremasjon* ønskes har derimot lov om likbrenning av 3. mai 1913 opphevet taushetsplikten.

Ifølge denne lov skal lægen erklære: „at det ikke er grunn til å anta at døden er voldt ved en straffbar handling“. Men hvor kremasjon *ikke* ønskes, er altså initiativet helt og holdent overlatt politiet.

Den neste paragraf av interesse er straffelovens § 172, som sier: „Med bøter eller fengsel inntil 1 år straffes den som skjønt unnlater å opplyse omstendigheter, der godtgjør at en for en forbrytelse tiltalt eller dømt, er uskyldig.“

Denne paragraf har visstnok aldri vært aktuell for lægers vedkommende. Samme lovs § 387 setter straff for den som unnlater:

„gjennom betimelig anmeldelse for vedkommende myndighet eller på annen måte etter evne å avverge ildsvåde, oversvømmelse, sprengning eller lignende ulykke, der medfører fare for menneskeliv.“

Hvorvidt denne paragraf kan komme til å være av betydning for taushetsplikten, beror jo i vesentlig grad på hvordan man vil fortolke

„lignende ulykke, der medfører fare for menneskeliv“. Hvis trafikkulykker går inn under paragrafen, er den jo høyst aktuell. *Sjövall* nevner et eksempel fra Danmark. En læge konstaterte sinnssykdom hos kapteinen på en emigrantbåt kort tid før båtens avgang. Han var i sin fulle rett da han brøt sin taushetsplikt.

Videre er jo taushetsplikten blitt i høy grad innskrenket ved vår sosial-medisinske lovgivning.

Sunnhetsloven av 16. mai 1860.

Tuberkuloseloven av 8. mai 1900.

Sykeforsikringsloven av 22. juni 1928.

Disse 3 lover forlanger jo både navn og diagnose. Riktignok har alle de funksjonærer som behandler disse anmeldelser, også taushetsplikt, men den blir jo selvfølgelig av en sterkt utvannet og fortynnet art. Det kan være grunn til å minne om det gamle ord: Hva én vet, vet ingen. Hva to vet, det vet alle!

Lov om *barn*, hvis foreldre ikke har inngått ekteskap, av 10. april 1915.

Denne lov pålegger lægen *plikt* til å melde fra til bidragsfogden at en kvinne er besvangret utenfor ekteskap og plikt til å oppgi barnefarens navn. Disse bestemmelser håndheves visstnok strengt.

Ekteskapsloven av 31. mai 1918.

Denne lov nedlegger forbud mot ekteskap ved syfilis i smittsom form, epilepsi og lepra, uten at den annen part er gjort bekjent med sykdommen.

Også her har lægen *plikt* til å anmelde forholdet, hvis lovens betingelse ikke er til stede.

Lov om *motorvogner* av 20. februar 1926.

Denne lovs § 18, annet ledd, lyder:

„Likeledes har den læge som han har søkt, plikt til skriftlig å advare ham, dersom lægen finner det uforvarlig at vedkommende får fortsette med å kjøre motorvogn, og til å sende avskrift av advarselen til politiet.“

Denne bestemmelse stod ikke i den opprinnelige lov, men er kommet inn ved et tillegg av 18. juni 1938.

Her findes altså en klar og grei beskjed om at lægen har til *plikt* å opptre som angiver overfor pasienter som han vet er i besittelse av et sertifikat. Før den nevnte dato var det politiets sak å passe på dette. Lovens ord gjelder jo alle sykdommer, ikke minst misbruk av

alkohol. Og lægen skal avgjøre hva der skal legges i ordet „uforsvarlig“.

Altså et ganske alvorlig innhugg i taushetsplikten. Sannelig er det farlig for en ervervssjåfør å gå til læge. Han risikerer å miste sitt levebrød.

Stort skarpere kan ikke konflikten mellom hensynet til individet og hensynet til samfunnet fremstille seg.

Såvidt jeg har kunnet bringe i erfaring er det meget få læger som har kjennskap til denne bestemmelse, og det er visstnok enda færre som følger lovens bud.

Lov om *edruelighetsnevnder* og behandling av drikkfeldige, av 26. februar 1932.

Denne lov kan vanskelig tenkes å komme i konflikt med taushetsplikten. Den gir nemlig lægen bare *adgang* til å anmelde en person til nevnden „såfremt det skjer med samtykke av vedkommende selv eller av noen pårørende“. Og forutsetningen er at pasienten „bruker berusende drikk til åpenbar skade for seg selv eller sine omgivelser“.

Betydelig vanskeligere stiller saken seg hvor en ektefelle forlanger skilsmisse på grunn av den annen parts misbruk av alkohol. Angående dette punkt sier *Ragnar Vogt* at vi handler som om vi hadde rett til å bryte vår taushetsplikt. Men noen lovhjæmmel findes ikke. Her bør lægen være meget forsiktig. Beviset for at vedkommende misbruker alkohol må vel kunne fremskaffes uten opplysninger fra den behandlende læge.

Den nye lov om åtgjerder mot *kjønns sykdommer* av 12. desember 1947 bestemmer, at pasienter med *kjønns sykdommer* skal anmeldes til Helserrådet uten navn. Men hvis pasienten ikke følger lægens forskrifter, da har lægen plikt til å oppgi navnet. Loven pålegger også lægen å ta alle nødvendige rådgerder for å hindre videre utbredning av smitte. Altså uten hensyn til taushetsplikten.

Til slutt må omtales et par bestemmelser som til en forandring handler om *rettens plikter*. Tvistemålslovens § 205 sier:

„Uten samtykke av må retten ikke ta imot vitnesbyrd av læger, unntagen når de etter loven er pliktige til å åpenbare det.“

Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 1. juli 1887, med tillegg, § 178, inneholder samme passus som ovenfor, men den har et tillegg som lyder:

„Forbudet bortfaller når vitnesbyrdet trenges for å forebygge at noen uskyldig blir straffet.

Hvis ikke den som, skal vitnesbyrdet bare meddeles retten og partene i møte for lukkede dører og under pålegg av taushetsplikt.“

Det blir altså rettens sak først å avgjøre hvorvidt vitnesbyrdet virkelig „trenges“.

Disse bestemmelser er av atskillig betydning, da de altså også pålegger juristene å passe på at bestemmelsene om taushetsplikten blir overholdt.

Dette burde jo være en selvfølge, men det er det ikke.

Jeg kan sitere *Francis Harbitz*. Han er vel den som her i landet har den største erfaring på dette område: Han sier: „En administrator vil gjerne — det ligger i sakens natur — oppfordre lægene til å åpenbare hva de vet for å få saken best mulig opplyst, og han passer ikke alltid på at lægene i dette punkt handler fullt ut korrekt; det viser den praktiske erfaring.“

Derfor er det absolutt *nødvendig* at lægene selv kjenner lovens bestemmelser og søker å følge dem etter beste evne. Men oppgaven er meget vanskelig.

Litteratur.

- Viscount Birkenhead*: Should a doctor tell? Points of view. Vol. II. London 1922.
- Hagedorn, H. C.*: Lægens Tavshedspligt og Tavshedsret. Hospitalstidende 945, 1930.
- Harbitz, Francis*: Lærebok i retsmedicin. Oslo 1943.
- Harbitz, H. F.*: Aetiolog. u. klin. Untersuch. von Aborten. Acta gynæc. Scand. 11: 50, 1931.
- Kærn, Teit*: Et 10-års Abort-materiale. Ugeskr. f. Læger 169, 1947.
- Magnussen, O. K.*: Forh. XVI. Nordiske juristmøte i Oslo 1934. Oslo 1935.
- Salomonsen, Olaf*: Den norske straffeproseslov med kommentar. II utgave. Oslo 1925.
- Schlyter, Karl*: Den strafferettslige behandling av fosterfordrivelse. Forh. XVI. Nordiske juristmøte i Oslo 1934. Oslo 1935.
- Sjövall, Einar*: Rättsmedicin. Stockholm 1946.
- Skeie, Jon*: Den norske strafferett. II. bind. Oslo 1946.
- Vogt, Ragnar*: Lægens taushetspligt. Tidsskrift f. D. n. lægeforening 88, 1927.